huysmanhoeve eeklo

erfgoedsprokkels

De Huysmanhoeve, gelegen ten noorden van Eeklo, is een mooie site met een boeiende geschiedenis die terugloopt tot in de 13de eeuw. Ook vandaag bevat de hoeve vanuit diverse aspecten nog heel wat waardevolle elementen.

Ontstaan en beheer van het domein

Het gebied waarin de hoeve gelegen is, behoorde tot het grafelijk domein Aalschot. Het was een uitgestrekt bos dat diende als jachtgebied voor de graven van Vlaanderen. Uit geldgebrek begonnen de graven vanaf de 11de eeuw met het ontginnen van hun 'woeste' (weinig vruchtbare) gronden.
De bossen werden gerooid en veengronden ontgonnen. Vervolgens werden de gronden ingedeeld in percelen om ze rendabel te maken als landbouwgrond en te vercijnzen aan derden. Particulieren en later ook kloosters en hospitalen betaalden een cijns aan de heer in ruil voor een afgebakend stuk grond.
Het boslandschap in deze streek verdween en maakte plaats voor smalle, rechthoekige landbouwpercelen, zogenaamde repelpercelen, met een levende, groene afsluiting. Vandaag is dit patroon nog sterk aanwezig in het landschap.

Eeklo is ontstaan als ontginningsnederzetting langs de grote verbindingsweg tussen de kust en Antwerpen. In 1240 kreeg de primitieve vestiging al stadsrechten van gravin Johanna van Constantinopel. Het Gentse Rijke Gasthuis (of het klooster van O.-L.-Vrouw ter Lazarie) kocht in 1241 een ruim perceel van de gravin en betaalde hiervoor 400 ponden en jaarlijks nog een kleine grafelijke cijns. Op dit perceel kwam de hoeve 'Groot Goed' te liggen.
In de loop van de 13de en 14de eeuw werd het areaal van het Groot Goed nog uitgebreid met zowel aangekochte als geschonken percelen. Het klooster beheerde de hoeve zelf tot 1348. Nadien werd de uitbating van het domein uitbesteed en volgden verschillende pachters elkaar op. Bij een verkaveling in 1626 werd het Groot Goed toegewezen aan het Godshuis der Arme Scholen.
In 1736 werd het hof verpacht aan Joannes Huysman. Dit is het begin van een generaties lange opvolging van pachters binnen de familie Huysman. De laatste bewoner van de hoeve was Bernard V Huysman, die samen met zijn broers Géry en Antoine het bedrijf verder zetten. Géry nam nog kort de pacht over van Bernard tot de hoeve verkocht werd in 1991.

Wat zijn cijnzen en pachten?
Het cijnzensysteem is het oudste systeem. De cijns is een onveranderlijke som die jaarlijks wordt betaald aan de grafelijke eigenaars van de gronden. De lasten zijn erfelijk en de exploitant bezit een zekere vorm van eigendomsrecht. Het cijnzensysteem verdwijnt in de 15de eeuw.
De pachtsom is in tegenstelling tot de cijns wel variabel in prijs. Eveneens verschillend is dat de pachter geen eigendomsrechten bezit over het gepachte gebied en dat de pachttermijn een vast aantal jaar bedraagt. Bij de Huysmanhoeve bedroeg deze periode zes jaar en vanaf het einde van de 17de eeuw negen jaar.
De pacht bestaat net als de cijns uit een combinatie van een geldsom en een betaling in natura. De pachten zijn een betere indicatie van de sociaaleconomische toestand omdat de som aangepast wordt aan de reële opbrengst van de gronden en de index.

Tot de 18de eeuw bleef de hoeve eigendom van het klooster. Onder de Franse bezetting op het einde van de 18de eeuw komt de hoeve onder het beheer van de Gentse Burgerlijke Godshuizen, een vroege voorloper van het huidige OCMW. In 1991 kocht de provincie Oost-Vlaanderen een deel van de Huysmanhoeve en de rest volgde in 2003. Sinds begin 2010 is vzw Plattelandscentrum Meetjesland aangesteld als beheerder van het complex. Vanaf 2014 huist ook Toerisme Meetjesland in de Huysmanhoeve en kent de hoeve een invulling als streekcentrum.

Bouwgeschiedenis

De oudste bron die verwijst naar een hoeve van het Rijke Gasthuis dateert van 1256. Het is echter onzeker of die over het latere Groot Goed gaat. Tot de 16de eeuw is ook de aard en de omvang van de hoeve onzeker. Archiefrekeningen vanaf 1547 wijzen op de grootse herbouw van het woonhuis met schuur en wagenhuis. Twintig jaar later volgt ook een nieuwe stal en wordt het poortgebouw grondig hersteld. De jaren nadien volgen nog enkele kleine verbouwingen en herstellingen ten gevolge van de godsdienstoorlogen en rond 1600 brandt de hoeve zelfs af. De gebouwen worden weliswaar snel heropgebouwd en in de loop van de volgende eeuwen groeit de hoeve uit tot een groot landbouwbedrijf. Het poortgebouw is de oudste constructie op de site; de woning en schuur dateren uit de 17de eeuw en de andere bedrijfsgebouwen uit de 19de en 20ste eeuw. Doorheen de tijd bleef de typisch Meetjeslandse hoevestructuur bewaard: een omwalde site met poortgebouw en hoevegebouwen die in los verband ingeplant zijn op het erf.

Rondgang

De Huysmanhoeve was een zelfvoorzienend landbouwbedrijf. De gemengde boerderij voorzag in een gediversifieerd voedselgamma en leverde ook brandhout, timmerhout, … De groene kleur die overal op de hoeve terugkomt is afkomstig van de voormalige eigenaar, het OCMW van Gent. Het was de gewoonte dat de eigenaar verf schonk aan zijn pachters om zo zijn eigendommen van ‘zijn kleuren’ te voorzien. Dankzij het lang blijven functioneren is de hoeve vrij gaaf bewaard gebleven en vertelt de site een gevarieerd erfgoedverhaal.

Dreven (1) en boomgaard (2)

Een fraaie dreef van beukenbomen (1a) leidt naar het toegangsgebouw over een brede omwalling.
Oorspronkelijk was het erf van de hoeve als hoogstamboomgaard ingericht. Midden vorige eeuw werd de boomgaard verplaatst buiten de omwalling rechts van de toegangsdreef. De boomgaard is mee beschermd in het domein als dorpsgezicht. Een rij eiken splitst de boomgaard in twee. Samen met de vijf beschermde zomerknoteiken (1b) aan de oprijlaan naar de parking zijn die onderdeel van de oude structuur van de site met de – voorheen – dubbele omwalling.
Vermoedelijk maakten deze zomereiken, die sinds 2013 beschermd zijn als monument, deel uit van een langere knotbomenrij. De geknotte bomen getuigen van een cultuurhistorische beheervorm: de kruin van de knotbomen worden eens om de enkele jaren volledig gesnoeid. Vandaag zijn dergelijke knoteiken zeldzaam geworden in de streek.

2

De boomgaard bestaat uit hoogstammige fruitbomen (op 2 m hoog start de vertakking), waardoor de weides ook door vee kunnen begraasd worden. Omdat vandaag fruitbomen gekweekt worden op laagstam wegens een hogere rendabiliteit, zijn er reeds veel hoogstamboomgaarden verdwenen. De hoogstamboomgaard van de Huysmanhoeve is een vrij jonge boomgaard en bevat oude Meetjeslandse fruit- en notenrassen.

Omwalling (3) en houtmijten (4)

De walgracht rond de Huysmanhoeve diende oorspronkelijk als bescherming tegen dieven en landlopers. Daarnaast voert de gracht overtollige water af en houdt het het waterpeil constant. Later was de omwalling voornamelijk een prestigesymbool. De watergracht is ook een natuurlijke biotoop met allerlei waterplanten en -dieren. Er zou hier vroeger paling op de walgracht gezeten hebben. Het gerucht gaat dat het toilet op het poortgebouw (zie verder) de functie vervulde van het 'vetten' van de paling. De bomen rondom de omwalling hebben een constructieve functie voor de gracht. De wortels verstevigen de helling van de gracht en helpen zo bodemerosie tegen te gaan. Ten slotte hebben de bomen ook een drainerende functie.

De aanwezigheid van hout op de hoeve was trouwens een teken van rijkdom. Naast het gebruik als verwarmingsmiddel, is hout cruciaal voor de bakoven en als bouwmateriaal. De houtbundels werden gestapeld in houtmijten om te drogen. Op de site zijn er enkele gereconstrueerde houtmijten te zien, onder meer aan de ingang en naast het bakhuis.

Poortgebouw (5)

De beukendreef leidt naar de imposante toegangspoort, het oudste gebouw van de site en een beschermd monument. Het poortgebouw was ooit het statussymbool van het Groot Goed maar had ook een praktisch nut: het graan kon er goed drogen en in de zomer kregen de seizoensknechten er ook hun slaapplaats.

Er is geen bouwdatum van het poortgebouw gekend. Bouwhistorisch onderzoek toonde aan dat de eerste stenen gelegd zijn tussen 1253 en 1270. Op dat ogenblik was de poort slechts een vlakke poortdoorgang. Het echte poortgebouw, zoals we het nu zien, kreeg pas vorm in een tweede bouwfase tussen 1270 en 1370. Het oudste bronnenmateriaal dateert pas uit de 16de eeuw. Er zijn rekeningen gevonden uit 1567 van een herstelling van de toegangspoort.
Op het einde van de 16de eeuw is de poort vermoedelijk deels vernield tijdens de onrusten van de godsdienstoorlogen. In het begin van de 17de eeuw werd de poort hersteld.
In het begin van de jaren vijftig van de vorige eeuw was er sprake van afbraak door de slechte staat van de poort. Toenmalig pachter Bernard IV Huysman kon dit tegenhouden en het poortgebouw werd geleidelijk hersteld.

3

4

5

Het bakstenen poortgebouw heeft twee boogvormige ingangen, één voor voetgangers en één voor koetsen en karren. Deze zijn goed te zien vanaf de kant van de dreef. De brede doorgang is zichtbaar verlaagd naar een gedrukte korfboog maar de originele rondboog is nog zichtbaar. Linksboven is een strikvormig metselteken te zien. Aan de kant van het erf zijn de doorgangen gescheiden door een zuil in Doornikse steen op een erg hoog voetstuk. Het hoge voetstuk doet vermoeden dat de zuil een hergebruik is, al is hier geen bewijs voor. De westwand wordt gestut door twee steunberen, de oostwand door drie steunberen. De oostgevel toont ook een gedichte kelderopening onderaan, uitsprongen voor de haard en een latrine ter hoogte van de verdieping.
Aan de noordelijke zijde tekent zich een wenteltrap af. Dit is de laatste constructieve interventie aan het poortgebouw en dateert uit een derde bouwfase vanaf de 17de eeuw. Hoe men voordien de verdiepingen en kelder ontsloot is onduidelijk. De trap verbindt de kelder met de bouwlagen: de opkamer en de grote zaal die over de volledige verdieping loopt. De trap was ooit hoger en klom tot aan de verdwenen zolderkamer.

De trap daalt rechts af naar de kelderverdieping. De kelder is overkapt met twee kruisribgewelven in baksteen. Ondanks zijn ouderdom blijft de kelder altijd vorstvrij en droog. Links stijgt de trap naar een opkamer of 'voute'. Zo'n kamer is altijd iets hoger gelegen dan het gelijkvloers omdat de kelder die eronder zit uitsteekt boven het grondniveau.
De zaal op de eerste verdieping is ingericht met een brede schouw en draagt sporen van twee latrines, respectievelijk uit de 2de en 3de bouwfase. Enkele oorspronkelijke ramen werden dichtgemetseld, vermoedelijk toen het gebouw volledig als opslagruimte werd gebruikt. Getuige hiervan is de stevige houten vloer van de kamer om het graangewicht te dragen en het katrolsysteem en luik aan de noordgevel.

Varkensstal (6) en krulbolbaan (7)

Vandaag functioneert de varkensstal als cafetaria van de site. Hier zijn enkel streek- en hoeveproducten te verkrijgen. Op deze manier kan de bezoeker het Meetjesland letterlijk proeven. In de vloer werd het patroon van de vroegere varkenshokken behouden. De varkensstal werd op originele wijze gerestaureerd. Achter de stal werd recent een krulbolbaan aangelegd.

6

Krulbollen
Bollen is een eeuwenoude Vlaamse volkssport en is populair bij boeren in het Meetjesland. Het spel wordt gespeeld door twee teams, het deelnemersaantal per team kan verschillen. Op zeven meter afstand van de werpers steekt een staak uit de grond. Het doel is de bol zo dicht mogelijk bij de staak te rollen. De bol is niet perfect rond, maar aan één zijde wat afgeplat. Hierdoor maakt hij een ellipsvormige baan.

7

Bakoven (8)

Eeuwenlang was graan het basisvoedingsmiddel voor de mens. Een vruchtbare graanoogst was van levensbelang voor een dorpsgemeenschap. Hier kwam er slechts verandering in vanaf de 18de eeuw, wanneer de aardappel als volwaardig voedingsmiddel werd beschouwd. Elke hoeve had dan ook een bakhuis op het erf staan. Op de Huysmanhoeve zijn twee bakovens terug te vinden: een 19de-eeuwse bakoven dichtbij het woonhuis (13) en een ouder bakhuis aan de rand van de omwalling, verder weg van het woonhuis.

8

Op de broodbakdagen kan je hier proeven van versgebakken brood, gebakken door vrijwilligers die het ambacht graag demonstreren. Het brood wordt op authentieke wijze gebakken in de nieuwe houtoven. Het bakhuis is volledig herbouwd met authentieke stenen en volgens het origineel plan. Het oude gebinte is nog steeds zichtbaar.

De legende van de 'herbakkers'
Eeklo heeft zijn naam als Herbakkerstad te danken aan het 18de-eeuwse volksboek *De Vermaekelijke klugt*. In de middeleeuwen was men ervan overtuigd dat men een mislukt of oud hoofd kon 'herbakken' in de oven. De Herbakker onthoofde eerst zijn patiënt om nadien het hoofd opnieuw vorm te geven en af te bakken. In tussentijd werd op het lichaam koolbladeren gelegd, symbool voor het lege hoofd. Dit gebeuren was niet zonder gevaar. Werd het hoofd te lang gebakken, werd je een heethoofd. Kwam je hoofd verkeerd gevormd uit de oven, dan was je een misbaksel. Had men het hoofd niet lang genoeg in de oven laten zitten, dan was je een halve gare. Het verhaal in het volksboek vertelt over een vader met een domme zoon. De vader werd aangeraden naar Eeklo te gaan want daar bevond zich de allerbeste Herbakker. Volgens de legende werd de zoon nadien een geweldige student in Parijs en blonk hij uit '*in zijn studiën door zijn wijsheid en geleerdheid*'.
V.V.V. Eeklo bracht de legende in 1968 terug aan het licht. Tot op heden kunnen Eeklonaars geridderd worden in de *Orde van den Eeclooschen Herbacker* als beloning voor hun verdiensten voor de stad Eeklo. Op de markt in Eeklo staat een bronzen beeld van de Herbakker op een sokkel van 7 m hoog.

Kruidentuinen (9) en paardenstal (10)

De kruidentuintjes zijn aangelegd in de voormalige voederputten. Hierin werden voedseloverschotten verzameld en bewaard voor in de winter. Bovenop de betonnen putten werd een houten bovenstuk geplaatst van bijna 2 m hoog. De kuil werd gevuld tot helemaal bovenaan met gras, bieten, rapen, ... en vervolgens zorgvuldig afgedekt. Na het inkuilingsproces is het mengsel alweer 2 m gezakt en klaar voor gebruik als veevoeder. Zes van de tien voederputten zijn bewaard.

Naast smaakmaker werden kruiden in het verleden gebruikt als basis voor geneeskundige zalven, oliën en thee. In het Meetjesland werden kruiden ook gebruikt voor het kleuren van linnen. De tuintjes zijn thematisch aangelegd.

De voormalige paardenstal ligt nabij de voederputten. Het bakstenen gebouw draagt een arduinen gedenksteen met het opschrift Hospices de Gand 1852. De ronde openingen aan de zijkant dienen als verluchtingsgaten. De constructie van de stal met gemetselde booggewelven functioneert niet ideaal als paardenstal. In de winter is er geen goede verluchtig of absorptie van het zweet waardoor de stal vochtig komt te staan. De mogelijkheid om veel paarden te stallen toont dat er veel werkpaarden aanwezig waren en dat het om een rijke boerderij ging.

Binnen de hoeve liggen er verharde wandelpaden. De betonnen platen zijn afkomstig van een voormalig Duits vliegveld uit de Eerste Wereldoorlog. De platen werden na de oorlog meegenomen door boer Huysman en hier op het erf herplaatst.

Schuur (11)

Ten noorden van het erf bevindt zich de in oorsprong 17de-eeuwse bakstenen dwarsschuur met dubbele dorsvloer. Typisch is het laag bij de grond vertrekkend schilddak met in de voorgevel twee in het dak verhoogde inrijpoorten. Binnenin is nog het oude gebinte te zien. Het bijgebouwtje links was de voormalige maalderij.

Koeienstal (12)

Het meest recente gebouw op de site is de koeienstal. Het gebouw uit 1958 was toen heel vooruitstrevend en verving een oude stal. Bernard IV Huysman hielp met het ontwerp van de stal en deed enkele praktische aanpassingen op basis van zijn ervaring. Het open portaal zorgde ervoor dat de geur van de stal niet in het melklokaal binnendrong. De veestal met bakstenen gewelf, kort ligbed, centrale voedergang, ondergrondse beerput en ijzeren bindstellen kon vijftig koeien herbergen en met het jonge vee erbij tot honderdvijftig. Er was toen in tegenstelling tot het woonhuis al leidingwater voorzien. Landbouwers uit de omgeving kwamen massaal het gebouw bezoeken. De stal was in zijn glorietijd de modernste in zijn omgeving, maar was erg arbeidsintensief. Met de opkomst van de machinale productiemethoden verloor de stal vanaf de jaren 1990 zijn rendabiliteit.
Tussen de stal en de woning bevindt zich een moestuin op de meest vruchtbare plaats van het domein. Dichtbij bevond zich vroeger de mesthoop van de boerderij, ideaal voor het plantgoed. In de moestuin worden diverse vergeten groenten gekweekt.

Woonhuis (13)

Het woonhuis is een goed voorbeeld van een 17de-eeuwse hoevewoning uit het Meetjesland en werd om zijn historische waarde beschermd als monument. Kenmerkend zijn de witgekalkte muren met zwarte plint (tegen het opstijgend vocht) en de geschilderde luiken. Het bakstenen gebouw is bedekt met een steil zadeldak met pannen. Centraal aan de nok bevindt zich een dakruiter, een klein torentje met een klok. Het klokje werd gebruikt voor aankondigingen van bijvoorbeeld het middagmaal aan de landbouwers op het veld. Ten oosten van de woning bevindt zich de tweede, 19de-eeuwse bakoven.

De voordeur geeft directe toegang tot de centrale woonkamer met dubbele open haard met visgraatmotief en haak waar men vlees en vis kon laten drogen. In deze ruimte was er ook een plaats voorzien voor het spinnewiel en een opstaand weefgetouw. De ringen om het weefgetouw op te hangen zijn nog bevestigd aan het plafond. Aan de rechterkant leidt een houten trapje naar een opkamer (of voute) met twee alkoven, de vroegere slaapkamer van de meisjes in het gezin. Onder de opkamer ligt de vleeskelder, tevens de koelste kelder. Tijdens de Eerste Wereldoorlog werd te midden de kelder een volle muur geplaatst. Het achterste deel van de kelder was bereikbaar via een luik in de bovenliggende kamer. In deze verborgen kelderruimte kon vlees en andere voeding bewaard worden. Tegenover de grote haard liggen nog twee kelders; een aardappelkelder en een broodkelder.

In het oosten bevindt zich de ‘beste’ kamer met kleurrijke 19de-eeuwse tegelvloer en grote haard. Hier werden gasten ontvangen, kinderen geboren en afscheid genomen van overledenen. Opmerkelijk is de nis in de open haard, de enige plaats waar een kaars bleef branden. De originele, vrij lage, buitendeur bevindt zich ook in deze kamer.

Tijdens het interbellum is achteraan een keuken bijgebouwd met originele terrazzovloeren van het lokaal bedrijf Tondat.

Aan de toegangsdeur leidt een bakstenen trap naar een opkamer, de vroegere slaapkamer van de ouders en de kleine kinderen. De houten trap leidt verder naar de zolderverdieping met houten dakspanten met originele pen-gatverbinding. De isolatie is een recente toevoeging. De samenkomst van de twee schouwen maakt grote indruk. De zolder was opslagruimte en tegelijk ook slaapkamer voor de jongens. Hier lopen nu tijdelijke tentoonstellingen.

Het woonhuis was het kloppend hart van de hoeve, op administratief en zakelijk vlak. De productie werd hier bijgehouden en hier vonden de onderhandelingen plaats met grondeigenaars, handelaars en andere landbouwers.

Hoeve als experimentsite

Ondanks de historische waarde van de hoeve, waren de Huysmans niet bang voor het introduceren van moderne landbouwtechnieken. Vanaf het begin van 20ste eeuw begon de hoeve aan een traject als experimentsite. Pachter Bernard IV Huysman (°1899–†1967) was een moderne boer met oog voor vernieuwingen.

Bernard IV was voorstander van officiële melkcontrole en van stamboekwerking (afstamming van dieren). De Huysmanhoeve mocht de eerste goedgekeurde stamboekstier in de streek verwelkomen. Op advies van de Rijkslandbouwkundigen werden hier proefvelden aangelegd, voor zowel aardappelen als graanteelt. Op de graanvelden werd hier voor het eerst tarwe met gerst gekruist tot triticale. De aardappelproefvelden hadden als doel verschillende aardappelsoorten te vergelijken en waren heel bekend in de streek. Boeren uit de hele omgeving kwamen langs om naar de velden te komen kijken.

Colofon

Uitgegeven door de deputatie van de Provincie Oost-Vlaanderen

Beleidsverantwoordelijke: Annemie Charlier, gedeputeerde voor erfgoed
Directie Erfgoed · dienst Erfgoed
Anneke Lippens, directeur
Jo Rombouts, diensthoofd
Martine Pieteraerens, redactie en coördinatie

Auteur: Nele Coene
Fotografie: Toerisme Meetjesland, Kim Lonneville en Plattelandscentrum Meetjesland vzw
Grafische vormgeving: Ann Huyghe, directie Erfgoed
Druk: De Riemaecker Printing, Maarkedal

Met dank aan Plattelandscentrum Meetjesland vzw en Toerisme Meetjesland

D/2019/1933/1

Praktisch

Het Provinciaal Streekcentrum Huysmanhoeve · Bus 1 · 9900 Eeklo is open van 1 april tot en met 30 september, van woensdag tot en met zondag van 11 tot 18 uur.

Het toeristisch infokantoor en fietsverhuur is open:
· 1 april – 30 september: woensdag – zondag: 11 tot 17 uur,
- 1 oktober – 31 maart: woensdag – vrijdag: 11 tot 16.30 uur.

Meer info
www.huysmanhoeve.be
www.plattelandscentrum.be · www.toerismemeetjesland.be

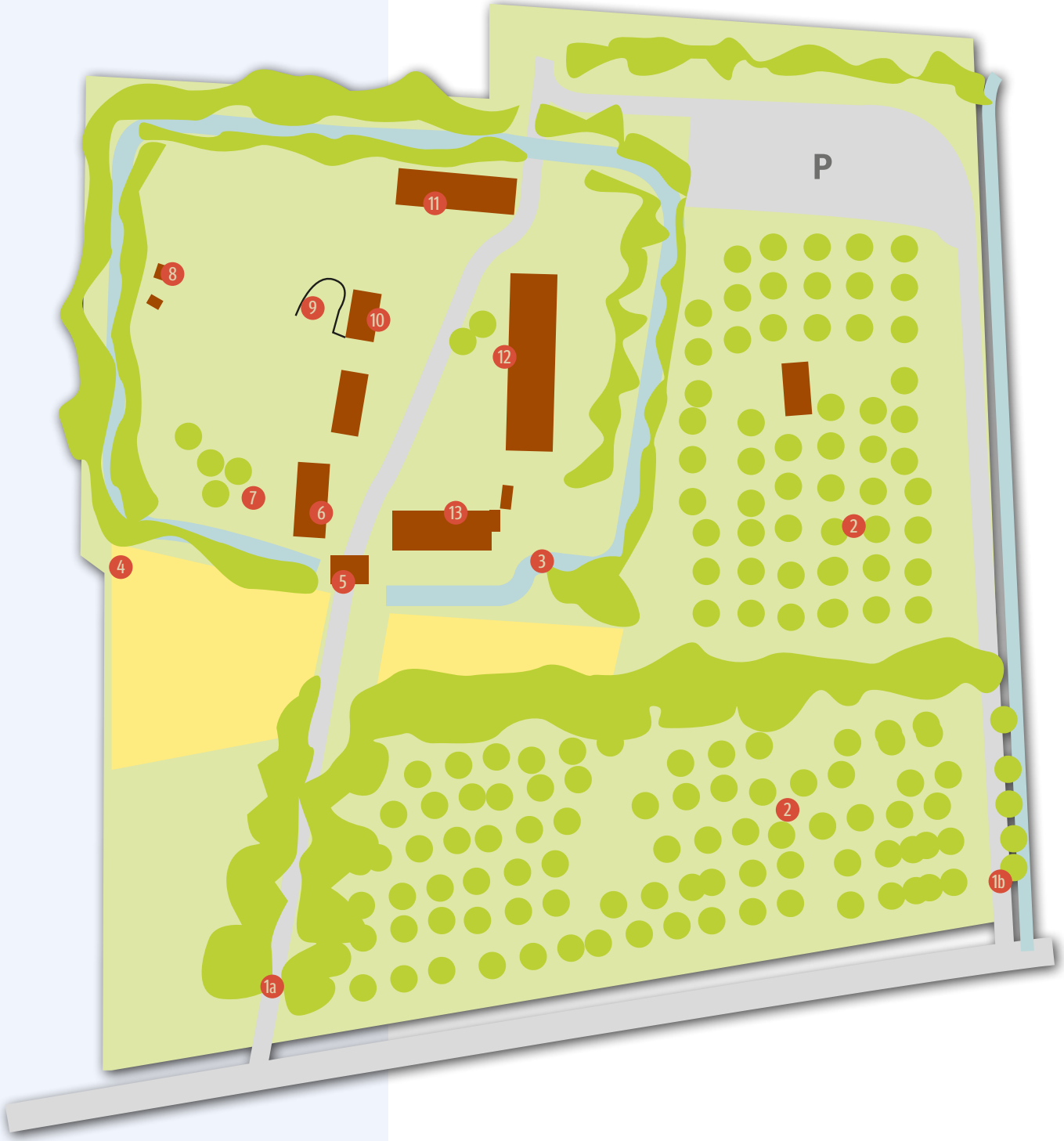
P
1a
1b
2
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13

Toekomstplannen

De Provincie Oost-Vlaanderen investeert verder in
de toekomst van deze site.
In 2018 startten instandhoudingswerken aan
het poortgebouw, dit om verdere aftakeling van het gebouw tegen te gaan.
In 2019 starten bouwwerkzaamheden aan koeienstal en schuur.
De koeienstal blijft op het gelijkvloers dienstdoen als museale ruimte.
De bovenverdieping zal worden ingericht tot educatieve en
polyvalente ruimte met een leskeuken,
bereikbaar via een nieuwe buitentrap.
De huidige cafetaria wordt ingericht als vrijwilligerslokaal en vergaderzaal.
Een nieuwe en grotere cafetaria (met faciliteit om kleine gerechten te maken)
komt er in de grote schuur.
Twee nieuwe gebouwen worden voorzien:
een extra sanitair gebouw bij de schuur en een keet,
ingeplant tussen de schuur en de koeienstal,
met onder meer een nieuwe stookinstallatie op houtsnippers.

Erfgoedsprokkels: Oost-Vlaams erfgoed in de kijker
www.oost-vlaanderen.be/erfgoedsprokkels

provincie Oost-Vlaanderen